

Saamenmaan vuosisata

Upea kuvaus kadonneesta ja elävästä elämänmuodosta

Riitta Lehvonen kuvaa kirjassaan *Kenkäheiniä kännyköihin* kahden saamelais-suvun matkaa paimentolaisuudesta nykyaikaan. Läntinen suku kuuluu enontekiöläisen Kaijukan lapinkylän asukkaisiin eli Aslak Juuson jälkeläisiin. Itäiset saamelaiset ovat purnumukkalaisia Nikodemuksia eli Nuuhkia, jotka Norjan rajasulun ja siten kaventuneitten laidunmaitten takia muuttivat Käsivarren Saivaaran maisemista itään Sompion Lappiin.

Aslak Juuso (1887 – 1969) eli Kaijukka tuli 1900-luvun taitteessa Ruotsista Labbon pororengiksi. Hänen perustamansa Kaijukan kylä oli viimeinen perinteistä jutaamista harjoittanut lapinkylä. Sen laidunalueet olivat itäisessä Käsivarressa.

Kesäalue oli aluksi Kilpisjärven itäpuolella, vuodesta 1949 Raittijärvellä. Talvi asuttiin aluksi Karesuvannon koillispuolella Lavvevarrin tienoilla, myöhemmin Karesuvannossa.

Kolmen sukupolven kaijukkalaisia

Lehvonon kuvaa kaijukkalaisten elämänvaiheita kolmen sukupolven elämän kautta. Pääosassa on Inkeri Ketola (s.1919), Aslak Juuson tytär, joka on viimeisiä vielä eläviä, perinteisen kotasaamelaisen, jutaavan elämän kokeneita.

Jo ahkuksi ylenneen Ketolan elämä on kuin antropologian oppikirjasta. Lapinkylän arkipäiväisten töiden ja askareitten kautta tulee esille jo kadonnut elämänmuoto. Vaikka olosuhteet ovat ankarat, nälkä ja puute vaivaavat, vastapainona on vapaus, maiseman avaruus ja selviytyjän tyydytys.

Näistä samoista Käsivarren Lappiin ja nomadielämään liittyvistä asioista kirjoitti Yrjö Kokkonin *Neljän*

Kenkäheiniä kännyköihin kuvaa kahden saamelais-suvun matkaa paimentolaisuudesta nykyaikaan.

tuulen tie -romaanissaan. Siinä missä Kokko on romantikko ja kaipaa mennyt, Lehvonen on romanttinen realisti. Vaikka hän tunnustaa rakkautensa Lappiin ja saamelaiseen elämänmuotoon, hän ei itse ihannoit menettä, vaan antaa henkilöidensä puhua, kertoa omasta elämästään ja maailmastaan. Naisena hän on päässyt lähemmäksi kuin Kokko haastateltaviaan, jotka kertovat mutkattomasti intiimejäkin asioita.

Toisena kaijukkalaishenkilökuvana on Inkeri Ketolan nuorin tytär Saara Ketola (s.1963). Hän on jo uuden polven saamelainen, mutta säilyttänyt yhteytensä luontoon ja siellä liikkumiseen. Hotelli- ja ravintola-alan sekä kaupallisen koulutuksen saaneella Ketolalla on vahva saamelainen identiteetti.

Kolmas kaijukkalaishenkilökuvana on Saaran sisarentytär Berit Siilasjoki (s.1980), Kultimassa asuva nuori nainen, joka haluaa elää erämaassa ja tehdä porohom-

mia. Hänessä ikään kuin ahku Inkeri Ketola elää uutta elämää.

Nuuhkat Purnumukassa

Nikodemuksen suvun vaiheita käydään läpi Niila Nikodemuksen (s.1915), hänen poikansa Pentin (s.1958) ja tämän serkun Marja-Leena Kitin (s.1980) kautta.

Niila on poro- ja metsätyömies, sodasta selvinnyt saamelainen, joka elätti perhettään Sodankylän Purnumukassa. Niilan elämänvaiheet kytkeytyvät 1900-luvun Lappiin ja koko suomalaisen yhteiskunnan murrokseen. Sodan läpikäynyt mies on kokenut elämänmuodon mullistukset aina metsä- ja porotöiden koneellistumisesta ja tekoaltaiden rakentamisesta muuttamiseen sisäviessalla ja pyykkikoneella varustettuun lämpimään taloon.

Merkillinen on kuitenkin poromiehen tilinpäätös, kun hän yöpyi vanhassa kotita-

lossaan kolmenkymmenen asteen pakkasessa: "Siellä Vuotson kodissahan laitostuu, kun kaikki on niin helppoa, eikä mitään tarvitse tehdä". Selviytyjän kokemuksia ei voi saada selviytymättä.

Pentti Nikodemus, Raisiosta Sodankylään muuttaneen Riitta Lehvosen aviomies, on koulutukseltaan sähköasentaja. Veri veti hänet kuitenkin kunnan eläkevirasta epävarmaan poromiehen ammattiin. Hän vaihtoi omien sanojensa mukaan rahan vapauteen. Lehvonen kuvaa oivaltavasti miehen persoonallisuuden kehitystä ja ankaran kasvatuksen tuomien traumojen parantumista.

City-saamelainen Kaarinassa

Marja-Leena Kittin Lehvosen kirjan henkilögalleriasta ainoa, jonka saamelainen identiteetti on kehittynyt toiseen suuntaan – hänestä on tullut city-saamelainen.

Hän asuu Etelä-Suomessa, Kaarinassa ja haluaa yhdistää omassa elämässään kaupunkilaisuutta ja vanhaa perinnettä.

Saamelaisuus on hänelle saamen kieltä ja saamelaisen käsitojen tekemistä. Jossain mielessä Kitin lapsuuden maailma oli jo muuttunut niin paljon, että hänen kasvuympäristönsä oli jo pehmeämpi kuin vanhemmilla. Lehvonen onnistuu näyttämään kasvatusperiaatteiden muutoksen 1920-luvulta nykypäivään mm. siinä, miten seksuaalivalistusta annettiin ennen ja nyt.

Lehvonen on päättänyt kirjassaan mielenkiintoiseen ratkaisuun: molempia sukuja kuvataan kolmen eri ikäisen kokijan kautta, ja yhden suvun tarinat ovat päällekkäisiä ja limittäisiä. Ne antavat kolme erilaista näkökulmaa tapahtumiin. Kirjoittaja on dramatisoinut osan materiaalistaan kohtauksenomaisesti episodeiksi, jotka kaunokirjallisuella lähestymistavallaan syventävät kerron-

taa. *Kenkäheiniä kännyköihin* on oivallinen teos saamelaisesta historiasta ja nykyisyydestä. Lehvonen on taitava kirjoittaja, joka hallitsee materiaalin hyvin. Erityisesti ihailen hänen rakenteellista taitavuuttaan. Kirjan henkilöt kasvavat persoonallisuudeksi ja ihmisiksi vähitellen kokonaisuuden hahmottuessa. Tässä mielessä teos onnistuu yhdistämään kansatieteellisen antropologisen tiedon ja kaunokirjallisen elämyksellisuuden ehjäksi kokonaisuudeksi.

JUKKA PARKKINEN

KIRJAT

● Riitta Lehvonen: *Kenkäheiniä kännyköihin*. Kahden suvun matka paimentolaisuudesta tietokoneaikaan. Tekijän kustantama 2001.